

להשוב אחרת על אוטיזם

מבט מבפנים

על יחס החברה ומערכת החינוך לאוטיזם בישראל בעשור הראשון למאה ה 21

מאמר זה מתפרסם תחת רשיון ייחוס-שימוש לא מסחרי-שיתוף זהה 2.5 ישראל <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/il>
© דצמבר 2008 רונן גיל, מנכ"ל, אסי" - קהילת אנשי הספקטרום האוטיסטי בישראל. חלק מהזכויות שמורות
גירסא מקוונת של מאמר זה ניתן למצוא ב: <http://www.acisrael.org/thinkdiff.pdf>.

תוכן העניינים

3	מבוא
4	אוטיזם: ההגדרה המקובלת והרווחת כיום
4	נכות: הגישה הרפואית-ביולוגית
6	נכות: המודל החברתי
8	האם ניתן להחיל את המודל החברתי לנכות על אוטיזם?
8	הגדרה אלטרנטיבית לספקטרום האוטיסטי:
10	השלכות על מוסד החינוך
13	סיכום
14	נספח א': קישורים
15	נספח ב': שקפי המצגת

הדיון בשינויים הדרושים במערכת החינוך המיוחד בישראל הפך בעת הנוכחית לדיון משמעותי. לאחרונה, אף עסקה בכך ועדה ציבורית. אני רוצה להביא לכאן את מבטי שלי על השינויים הדרושים בחלקו של מוסד החינוך בחייו של תלמיד השונה ניורולוגית בכלל והתלמיד הבא מן הספקטרום האוטיסטי בפרט. הגורם המידי^[1] שהביא אותי לכתוב את הדברים הוא כפול: היותי אדם מן הספקטרום האוטיסטי, חבר הקהילה האוטיסטית בישראל ופעיל למען הטמעת המודל החברתי לאוטיזם^[2] והחיפוש של זוגתי ושלי אחר מסגרת חינוכית אשר תתאים יותר לביתנו הנמצאת אף היא בספקטרום האוטיסטי.

כאחד השותפים להקמת אס"י - קהילת אנשי הספקטרום האוטיסטי בישראל, שמתי לי למטרה את השינוי החברתי בישראל בתחום האוטיזם ואת הצורך בהטמעת הגישה החברתית לנכויות ומוגבלויות בכלל ולאוטיזם ושונויות ניורולוגיות בפרט. בימים אלה, אני משתדל לפעול בכמה וכמה מישורים בנושא זה והראיה של מערכת החינוך כאחד הגורמים המרכזיים בו חייב להתחולל השינוי הנה קריטית להצלחת מהלך זה. מאמר זה יעסוק כפתיח, בהצגת המודל הרפואי-ביולוגי ומולו המודל החברתי לנכויות ומוגבלויות. מכאן אמשיך בשאלת החלת המודל החברתי לנכויות על אוטיזם. לאחר מכן אעסוק במשמעויות האופרטיביות של יישום המודל החברתי לאוטיזם במוסד החינוך בישראל^[3].

זהו אינו מאמר אקדמי ואין בכונתי להביא מראי מקום וציטוטים ביבליוגרפיים ממקורות שונים^[4]. איני מומחה בחוק החינוך המיוחד (ואף לא בחוק השילוב שהוא חלק ממנו). מאמר זה אינו מתייחס לשינויים הנחוצים או שאינם נחוצים בחוק, בכדי ליישם את השינויים הנדרשים במערכת החינוך. מטרתו היא לשקף את שלהערכתי נחוץ בכדי להיטיב את היחס לתלמידים הבאים מרקע של שונות ניורולוגית בכלל וכאלה הנמצאים בספקטרום האוטיסטי בפרט, וכל זאת בכדי להגיע לתוצאות טובות יותר לאחר היציאה ממסגרות החינוך אל החיים האזרחיים - תוצאות טובות יותר הן עבור האדם האוטיסט, הן עבור סביבתו הקרובה והן עבור החברה הישראלית כולה. את זאת אני מנסה לעשות כאדם הנמצא בספקטרום האוטיסטי בעצמו - וככזה אני בעל זכרונותי שלי ממערכת החינוך בישראל, למרות שבאותו הזמן אף אחד בסביבתי, כולל אני עצמי, לא ידע כי אני אכן אוטיסט. אולם יתרה מכך, היום אני גם חלק מקהילה אוטיסטית בינלאומית - קהילה התורמת רבות להבנת, הן לגבי עצמי והן לגבי תהליכים ושינויים נחוצים בתהליכים בדרך אל הגשמה עצמית טובה יותר ואל יחסים פרודוקטיביים יותר בין האדם האוטיסט לסביבתו החברתית הקרובה והרחוקה. תרומתה הקריטית של הקהילה האוטיסטית הנה מחוץ להיקפו של מאמר זה, אולם חשוב להדגיש כי המודעות והקירבה אל אנשים המקיימים, יותר מבכל סביבה אנושית אחרת, תקשורת בסגנון הרבה יותר דומה לסגנוני הטבעי שלי, תרמה יותר מכל לתובנות אשר הביאו למאמר זה.

תחום נוסף הנמצא מחוץ להיקף היריעה של מאמר זה הוא שאלת מקומה של הקהילה האוטיסטית בישראל כחלק מקהילת הנכים ומקהילת ארגוני האוטיזם בארץ ובעולם. הקהילה האוטיסטית העולמית רואה עצמה כחלק מקהילת הנכים מארגוני הנכים בישראל וכך רואים זאת גם כמה וכמה ארגוני נכים אחרים איתם אנו נמצאים במגעים קרובים. יתרה מכך, אס"י הנו הארגון היחיד בישראל של אנשים הנמצאים בעצמם בספקטרום האוטיסטי ופועלים למען סינגור עצמי לאנשי הספקטרום האוטיסטי.

במהלכו של מאמר זה אשתמש בכמה כינויים הנהוגים בקהילה האוטיסטית: לכל אורכו של מאמר זה, אוטיסט, איש הספקטרום האוטיסטי ו/או א"ס (איש ספקטרום) מתייחסים לאנשים הנמצאים בכל הספקטרום האוטיסטי - ללא קשר לתסמונת הספציפית המהווה את האבחון הרשמי שלהם.

נ"ט - ניורוטיפיקל הוא אדם אשר המבנה הניורולוגי שלו טיפוסי ומכאן שאינו נמצא בספקטרום האוטיסטי.

1 מאמר זה נכתב לצורך הרצאה אותה נתבקשתי להעביר בפני פורום ארצי של מנהלות המתי"אות (מרכזי תמיכה יישוביים/אזוריים - הגוף האחראי מטעם האגף לחינוך מיוחד במשרד החינוך, על יישום תכניות השילוב בתחומי השלטון המקומי בישראל). בקשה זו הגיעה ממנהלת מתי" נהריה אליה הגעתי במסגרת חיפוש אחר מסגרת חינוך לביתי.

2 חלק מן הנרטיבים המופיעים במאמר זה נובעים מנסיוני ומזכרוני שלי במהלך שהותי במערכת החינוך הפורמלי והבלתי פורמלי בעת היותי ילד ונער וחלק אחר מגיע מדיונים רבים בהם אני משתתף בקהילה האוטיסטית בישראל ובעולם ובקהילת הנכים בישראל. עוד מושפע מאמר זה גם משיחות רבות שאני מקיים עם אנשי מקצוע הנוגעים בתחום האוטיזם בארץ ובעולם.

3 התייחסויותי במאמר זה אל מוסד החינוך הינה כמוסד בהיבט הסוציולוגי ולא לארגון ספציפי העוסק בחינוך. השינוי אליו מתייחס מאמר זה הינו שינוי בכל הרמות של מוסד החינוך. מוסד זה כולל סוכנים רבים בחינוך הפורמלי והלא פורמלי, אנשי חינוך והוראה, הורים, מדריכים, יועצים, מפקחים ועוד.

4 בנספח א' למאמר זה ניתן למצוא רשימה של קישורים לאתרי אינטרנט הרלוונטיים למאמר זה. רוב הקישורים המובאים הינם מאתרים מהם הושפעה כתיבת מאמר זה. זוהי אינה רשימה ביבליוגרפית במובן האקדמי, אך באתרים אלה ניתן למצוא חלק מן הרעיונות המובאים כאן.

אוטיזם: ההגדרה המקובלת והרווחת כיום

הדעות, גם בקרב אנשי מקצוע שונים הבאים במגע עם אנשי הספקטרום האוטיסטי, לגבי ההגדרה המתאימה ביותר לאותו הספקטרום, הינן דעות חלוקות. ההגדרה המובאת להלן הינה הגדרה הנמצאת בשימוש של חלק ניכר מאותם אנשי מקצוע וניתן למצוא אותה במקומות רבים המתייחסים לספקטרום האוטיסטי. על כן, אתייחס להגדרה זו כהגדרה המקובלת ביותר היום, של הספקטרום האוטיסטי.

הספקטרום האוטיסטי הינו טווח רחב של ליקויים / הפרעות פסיכופתולוגיות התנהגותיות אשר ביטוייהן המרכזיים בקושי / אי יכולת להבין ולהשתמש באלמנטים מסוימים של תקשורת מילולית / לא מילולית.

לליקויים אותם אני מוצא בהגדרה זו, אתייחס יותר מאוחר אולם כרגע ברצוני להתייחס לכך שהגדרה זו בעצם מביאה את התייחסותם של מי שהגדירו כך אוטיזם, לנכות הטמונה באוטיזם. הגדרה זו מצביעה על מקורה של אותה נכות ומביאה את השלכותיה הן במישור ההתנהגותי והן במישור התקשורתי - אוטיזם הוא נכות התנהגותית תקשורתית.

אם אנו מקבלים השקפה זו, הרי שבכדי לבדוק כיצד יש להתייחס לתלמידים מן הספקטרום האוטיסטי, יש ראשית לבדוק מהי נכות וכיצד התפתחויות שונות בהגדרה של נכות השפיעו ומשפיעות על היחס לתלמידים נכים.

נכות: הגישה הרפואית-ביולוגית

החל מסוף המאה ה-18, עם התפתחותם של המדעים המדויקים המודרניים והתפתחות הרפואה המודרנית, מעמדו של הרופא בחברה הלך והתעצם. רופאים החלו לתפוס מקום מרכזי ביותר בתפקודו של האדם, הן במישורים הפרטיים ביותר של התפקוד והן בתפקודו החברתי של האדם. סביב מקצוע הרפואה, אף התפתחו מקצועות רבים, פרא-רפואיים, אשר העוסקים בהם מקבלים חלקים שונים מאותה ההילה של הרופא ותופסים אף הם מקום כלשהו (מרכזי יותר או פחות) בחייו התפקודיים של האדם. רופאים ואנשי מקצוע פרא-רפואיים הפכו, בחברה המודרנית והפוסט מודרנית, לברי סמכא, הן באופן לא רשמי והן באופן רשמי, לקביעת מצבו של האדם באשר לקביעת קריטריונים רבים בחייו. רופאים ואנשי מקצוע פרא-רפואיים יכולים לקבוע האם אדם כשיר או לא כשיר לעסוק בעיסוק מסויים, להתקבל לחוגים מסויימים ואף להיותו של אדם זכאי או לא זכאי לתמיכות מן החברה. בתקופות מסויימות, בחברות מסויימות, ובתנאים מסויימים בסמכותם של רופאים ושל אנשי מקצוע פרא-רפואיים נמצאת אפילו הקביעה עם מי יכול אדם מסויים להתרועע ואף לנהל מערכות יחסים אינטימיות. ככל שהאדם נתפס ע"י המוסד הבריאותי כמוגבל יותר, כך סמכותו של אותו המוסד ואחריותו כלפי אותו האדם נרחבות ועמוקות יותר.

על כן, אנשי המקצוע מהתחום הרפואי והפרא-רפואי הגדירו, מתוקף סמכותם המקצועית, נכות כמצב פתולוגי של יחידים, הסוטה ברמה כלשהי מן הנורמה ומהווה, מעצם טבעו, מגבלה ומכשלה לתפקודו התקין של האדם. נכות יכולה לנבוע מחוסר פיזיולוגי באיבר כלשהו, מתפקוד לא תקין של איבר חיצוני / פנימי כלשהו ו/או מתפקוד לא תקין ולקוי של מערכות שכליות / נפשיות המהוות גם הן מצב פתולוגי של הפרעה / סטייה מן הנורמה.

נכות, על פי הגדרה זו, הינה דבר הנובע מעצם אי התאמתו של אדם מסויים לנורמה כלשהי. היא דבר הטבוע באדם עצמו ועל כן, בכדי לטפל בנכה עלינו לטפל בגורמים האינדיבידואליים לנכותו. היות ומקורה של הנכות במצב רפואי לא תקין - מחלה, הטיפול הנחוץ הינו טיפול רפואי / פרא-רפואי אשר ישפר את התסמינים של המחלה המהווה את המקור הבלבדי לנכות.

היות ומי שמגדיר כאן את הנכות הוא איש המקצוע, מתוקף הכשרתו, הרי שהוא גם שמגדיר את הטיפול הנאות ביותר. לנכה עצמו, אשר נתפס מלכתחילה כנחות יותר וכמי שאינו מוכשר לדעת מהו הטיפול הטוב ביותר עבורו, נותר אך תפקיד פאסיבי של השארת גורלו בידי איש המקצוע. תפקידו של הרופא ואיש המקצוע הוא לדאוג לרווחתו של הנכה ולשם כך הוא מוכשר. הנכה צריך לקבל את דעתו של איש המקצוע ואת "הצעתו" בדבר הטיפול הנאות ביותר. הדבר האקטיבי היחיד שיכול הנכה לעשות, וגם זה לא תמיד ולא בכל תנאי, הוא לעבור לטיפולו של איש מקצוע אחר. המוסד הבריאותי מוסמך אף לקבוע האם שיקול דעתו של הנכה תקין או לא, בין אם כחלק מהגדרת

המקור לנכותו של האינדיבידואל או כפועל יוצא ותחלואה נלווית למצבו כנכה. במקרים מסויימים, בעיקר כאלה בהם הגדיר המוסד הבריאותי את שיקול הדעת של הנכה כלקויי, ניתן לכפות, ואף להפעיל לצורך כך כוח, את הטיפול ה"מוצע" על הנכה בניגוד לתפיסתו ולרצונו. אולם גם אם לא נכפה הטיפול על הנכה, הברירה הנותרת בידיו היא לקבל את הטיפול ה"מוצע" לו או להיוותר לנפשו עם מוגבלותו ונכותו.

דבר נוסף איתו על הנכה להתמודד הוא השלמה עם מצבו החסר. תפקידו של איש המקצוע הוא לשפר את מצבו ורווחתו של הנכה על פי הכשרתו כאיש מקצוע אולם על הנכה לקבל את העובדה כי גם אם מצבו ישתפר ניכרות, הרי שתיפקודו יוותר תמיד לקויי או חסר. הנכה יכול לשאוף להטבה במצבו אך אל לו לשאוף להחלמה מלאה שכן כך הוא מטפח תקוות שווא ואינו תורם לשיפור במצבו. מקרים נדירים של "יציאה ממצב של נכות מתמדת" או של "הנכה שהצליח למרות נכותו..." הינם סנסציות המקבלות כיסויי רב והתעניינות רבה דווקא בשל נדירותן.

בראשית התפתחותה של הגישה הרפואית-ביולוגית הונחה הסברה כי חלק מן הטיפול הנאות בנכה היא בידודו מן הסביבה הנורמטיבית. בידוד זה בא לשרת שלוש מטרות עקריות:

- למנוע מהנכה את הסבל הכרוך במבט על מי שאינו נכה - מבט על האידיאל אליו לא יוכל לעולם להגיע ומניעת הקינאה של הנכה במי שאינו נכה.
  - מניעת מגע (לעיתים מדבק) של האוכלוסיה הכללית (הנורמטיבית) עם מצבי חולי / נכות - דבר אשר עלול להשפיע על החברה באופן שלילי.
  - איחוד סימפטומים זהים יחד בכדי לטפל בהם באופן מרוכז. יותר קל להחזיק צוות אחד המטפל בנכים מסוג נכות מסויים יחד, מאשר לטפל בכל אחד מהם לחוד ולהחזיק צוותים מרובים לצורך כך.
- עם התפתחותה של גישה זו, התחוללו בה כמה שינויים איטיים:
- הכרה בעובדה כי הפתולוגי הינו ההמשך הישיר של הנורמלי ואילו המשכו הישיר והטיבעי של הפתולוגי הוא הנורמלי. בעשורים האחרונים, בעיקר עם הפתיחות והמיזוג בין תרבויות שונות, החלו רופאים ואנשי מקצוע פרא-רפואיים להכיר בעובדה כי ה"נורמלי" אינו מצב מוחלט ואובייקטיבי וכי אין גבולות ברורים ואובייקטיביים בין הנורמלי והפתולוגי. שני המצבים הללו אינם דיכוטומיים כי אם נמצאים על רצף מסויים אשר תלוי, בין השאר, במקום, בזמן ובהקשר התרבותי.
  - מעבר מבידוד לשילוב. בתחומים מסויים של נכות נמצא כי הטיפול הטוב יותר אינו בבידודם של נכים מן האוכלוסיה הכללית כי אם בשילובם בחברה הנורמטיבית. בין אם מדובר בשילוב מלא או בשילוב חלקי, תפקידם של אנשי מקצוע רפואיים ופרא-רפואיים (וכאן נכנסו לתמונה גם אנשי מקצועות החינוך) הוא להיטיב את מצבו האינדיבידואלי של האדם - לתת לו את מירב המרפא שניתן תוך התערבות ונסיונות לשנות את הגורם לנכותו, כך שיוכל להתאים כמה שיותר למאפייני הסביבה ובכך להשתלב בסביבתו הקרובה והרחוקה. השיפור האולטימטיבי במצבו של הנכה יהיה כאשר אותו הנכה יחלים / ישתנה במידה המקסימלית בכדי להתאים לסביבתו ולהשתלב בה. האידיאל המוצב בפני הנכה הינו אותם מקרים בודדים של אנשים שהיו בעברם במצב של היום ו"יצאו" ממצב הנכות שלהם - הפסיקו להיות נכים בכך שעברו תהליך של החלמה / שינוי כזה שלא מאפשר להבחין בינם ובין מי שאינו נכה - מצב שאיפשר להם להשתלב באופן מלא בסביבה.
  - הכרה בקשר בין הסביבה והנכות. בעוד שמוקד ה"בעיה" של נכות נשאר בעובדת היותו של האינדיבידואל סוטה מנורמה אידאלית מסויימת, חלה הכרה בקרב אנשי מקצוע בתרומתה של הסביבה החברתית למצבו של הנכה. גם בתנאים של טיפול רפואי / פרא-רפואי הולם, השפעתה של הסביבה יכולה להיות קריטית למידת הצלחתו של הטיפול. מידת התמיכה של הסביבה בנכה ובטיפול אותו הוא מקבל קשורה, כך מצאו חוקרים, בהצלחת הטיפול. יתרה מכך, נמצא שלא רק בנכה יש לטפל כי אם גם בסביבתו הקרובה. לדוגמא: כאשר יש נכה במשפחה, יש לטפל במשפחה כולה ולא רק בנכה עצמו. הטיפול במשפחתו של הנכה החל גם הוא בכך שמי שמוסמך לקבוע מהו הטיפול הנאות, הוא רק מי שהוכשר לכך ועל המשפחה לקבל את "הצעתו" או לפנות לגורם מטפל אחר. אולם הכירסום בדעה זו והמעבר לגישות טיפוליות המקבלות את דעתם של בני המשפחה שאינם נכים, בקביעת אופן הטיפול הנאות ומטרותיו, היה כירסום הכרחי בגישה הרפואית כולה.

נכות: המודל החברתי

כחלק מהגישה הביקורתית במדעי החברה ולאחר שהצליחו "לחדור" מבעד לבקיעים שהחלו לצוץ בגישה הרפואית-ביולוגית, החלו בשנות ה-70 של המאה העשרים, כמה נכים לצאת כנגד ההגדרות המוסכמות עד אז של נכים ונכות. בכדי שתופעה זאת תחל, היה צורך במעט יותר חופש בסיסי וחיים מעט יותר עצמאיים עבור נכים במקומות מסויימים. ואכן אנו רואים כי מגמות אלו החלו בעיקרן בארה"ב ובבריטניה - שם זכו נכים באופן היסטורי, למעט יותר חופש מאשר במדינות אחרות. אולם מאז, החלה בהדרגה לחדור הגישה שהחלה באותם ימים, גם למדינות נוספות. הגישה החברתית לנכויות ומוגבלויות מהווה את ראשיתה של תנועת נכים, הן ברמה האישית, הן ברמה האזורית והן ברמה הלאומית והבינלאומית. תנועת הנכים מציבה במוקד ה"בעיה" לא את הנכה עצמו, כי אם את החברה אשר מדירה את הנכה באופן בסיסי. תנועת הנכים רואה בנכות מיעוט המופלה לרעה בשל מאפייני מסויים (אם מולד ואם נרכש) ממש כמו מיעוטים וסקטורים מופלים ומוחלשים אחרים בחברה.

המודל החברתי מגדיר אם כן נכות כאחד ממוסדות החברה, האמון על הבניה חברתית המגדירה, מסידיירה ומשמרת את הדרתן של קבוצות מסויימות המוגדרות על בסיס פתולוגי (פיזיולוגי ו/או שכלי ו/או נפשי) וזאת ע"י הצבת חסמים מגבילים בפני האנשים הנמצאים בקבוצות אלה וע"י שמירה על פער בין מאפייני האנשים הנמצאים בקבוצות אלו ובין האופן בו מוסדרת סביבתם (הפיזית והחברתית).

המודל החברתי אינו מתכחש לפתולוגיה המוצבת בבסיסה של הנכות. הוא פשוט אינו מקבל את הסברה כי הפתולוגיה היא היחידה המגדירה את הנכות. לחברה יש תפקיד מהותי ומרכזי בעובדה כי הנכה מוגבל. זאת ועוד. המודל החברתי אינו שיפוטי וערכי כמו המודל הרפואי-ביולוגי. אין זה אומר שהמודל אינו מבוסס אידאולוגית - הוא בהחלט כן, אלא שחלק מובנה ממנו הוא חוסר השיפוט הערכי של מה נכון ומה לא נכון, מה יפה ומה מכוער, מה מושלם ומה פגום. הביקורת הראשונה של אנשי המודל החברתי על הגישה הרפואית-ביולוגית היתה שגישה זו מציבה אידאלים יחסיים כאילו היו אמת מוחלטת ואמת המידה היחידה האפשרית.

המודל החברתי גם אינו פוסל את חיוניותם של אנשי מקצוע מתחומי הרפואה ותחומים פרא-רפואיים. נהפוך הוא. לאנשי מקצועות אלה, ביחד עם כמה בעלי מקצועות נוספים הנמצאים במגע ישיר עם נכים, תפקיד קריטי ביותר על פי המודל החברתי - תפקיד של הסרת חסמים מצד אחד וקידום יכולת הבחירה והחיים העצמאיים של נכים מן הצד השני. אנשי המודל החברתי פוסלים מכל וכל את הפטרונות והיהירות הניכרת מכל הצדדים על נכים - הן מצד בני משפחה והן מצד אנשי מקצוע, אולם הם אינם סוברים כי כל אחד מן הצדדים צריך ללכת לדרך הנפרדת.

ראשית, יש להפריד באופן ברור את האינטרסים של כל אחד מן הצדדים. לאנשי מקצוע, בני משפחה ונכים בעצמם יש אינטרסים שונים האחד מן השני. חלק מאותם האינטרסים הינם אינטרסים משותפים, אך אין זה אומר כי האינטרסים זהים ואין להציג את האינטרסים של אחת מן הקבוצות כאילו היו אינטרס משותף זהה ויחיד.

שנית, קובע המודל החברתי: המומחה הטוב ביותר לגבי מצבו של הנכה, רצונותיו, צרכיו, שאיפותיו, קשיים ויכולותיו, הוא הנכה עצמו - גם אם אינו מסוגל לבטא אותם כהלכה באמצעים שיגרתיים. העובדה שאדם נכה, אינה עושה אותו אדם חסר כי אם אדם שונה. על כן, בשיח על נכות ומוגבלות, האינטרס של אנשים נכים אינו יכול להיות מיוצג, אלא ע"י אנשים נכים. ממש כשם שבכל שיח הנוגע לקבוצת אוכלוסיה מסויימת יש לשתף את האנשים הבאים מאותה קבוצה והם היחידים היכולים לייצג את עצמם, כך הדבר גם לגבי נכים. אלא שבכדי שייצג זה יהיה הולם, טוענים אנשי המודל החברתי, על הנכה לזנוח, ממש כמו כל סביבתו, את כל מה שלמד על עצמו מאנשים המבטאים את הגישה הרפואית-ביולוגית לנכות.

בכדי שיוכל הנכה לייצג את עצמו, עליו לפתח מודעות, הן למצבו האובייקטיבי והן לאפשרויות אשר ניצבות, או היו יכולות להיות ניצבות בפניו. על כן, אחד העקרונות החשובים ביותר במודל החברתי הינו חופש הבחירה. חופש בחירה אינו דבר מוחלט בשום מצב. לאף אחד בחברה המודרנית אין אפשרויות בחירה בלתי מוגבלות. אלא שלאוכלוסיות שאינן מוחלטות ישנו חופש בחירה יותר גדול מאשר לקבוצות מוחלטות בחברה. בכדי שחופש הבחירה יהיה חופש בחירה אמיתי יש צורך בשולשה תנאים מוקדמים:

1. **יצירת אפשרויות בחירה.** כל עוד אין אפשרויות לבחור ביניהן, אפשר להעניק חופש בחירה מוחלט והדבר לא יועיל. יצירת אלטרנטיבות בנות קימא, הינו תנאי הכרחי בכדי לאפשר חופש בחירה.
2. **הבהרה באשר לאנטרנטיבות** וההשלכות של הבחירה בכל אחת מהן. אם האדם שאמור לבחור בין אלטרנטיבות אינו מבין מה פשרן של האלטרנטיבות השונות, אין כל משמעות לחופש הבחירה. על האדם להבין **בכליו שלו, בשפתו שלו ובאמצעים העומדים לרשותו**, מה תהינה ההשלכות של הבחירה, בטרם הוא בוחר.

מאמר זה מתפרסם תחת רישיון ייחוס-שימוש לא מסחרי-שיתוף זהה 2.5 ישראל <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/il>

© דצמבר 2008 רונן גיל, מנכ"ל, אס" - קהילת אנשי הספקטרום האוטיסטי בישראל. חלק מהזכויות שמורות

גירסה מקוונת של מאמר זה ניתן למצוא ב: <http://www.acisrael.org/thinkdiff.pdf>.

ההשלכות של הבחירה עליו וההשלכות על סביבתו - באופן הכי אובייקטיבי האפשרי.
3. **הכרה בעובדה כי האדם זכאי ויכול לבחור.** גם אם איננו יכולים לבחור באופן בלתי מוגבל, לכל אדם, באשר הוא אדם, ישנה יכולת לבחור. אחת הדרישות המהותיות ביותר של תנועת הנכים היא: "תנו לנו להיות אחראים על חיינו" ממש כמו כל אדם אחר. העובדה כי אנו נדרשים לסיוע והעובדה כי אנו שונים מן האוכלוסיה הכללית אינה אומרת כי איננו יכולים להיות אדונים לגורלנו. איננו דורשים הזנחה. אנו דורשים את הסמכות והאחריות על חיינו בכדי שנוכל להבהיר כיצד אפשר לסייע לנו באופן המיטבי לטובתנו אנו, לטובת סביבתנו הקרובה ולטובת החברה כולה.

רק לאחר שהובהרו תנאים אלה, טוענת הגישה החברתית, יוכלו שלושת הצדדים שלפני כן נתפסו כעומדים בצדדים מנוגדים של המתרס, לשבת יחדיו ולקדם את האינטרסים המשותפים להם תוך שיתוף פעולה אמיתי ובאופן יעיל יותר מבעבר.

אלמנט נוסף עליו מצביעה הגישה החברתית לנכויות הוא המעבר מחדל לזכויות. המניע המוצהר למרבית הפעולות אשר "היטיבו" עם נכים, הוא החדל והרחמים. היות ונכים הינם מוגבלים באופן טבעי, טוענים אנשי החדל, עלינו לרחם עליהם ולהעניק להם מתוך החדל - ולו בכדי שיוכלו להמשיך ולחיות. מרבית הארגונים "למען" נכים נוטים להסתמך על אותו חסד המושרש כל כך בתרבויות מסויימות - ובתרבויות אחרות צמח בכדי לעודד את אותן צדקות וארגונים "למען"... אנשי המודל החברתי טוענים (כמו גם שותפיהם האחרים לגישה הביקורתית) כנגד אותו החדל כי הוא הוא אחד המנגנונים המרכזיים בשימור הנכות כקבוצה מוחלשת. החדל מחזק את החלשתם של מי שמוחלשים. הרי החדל מוענק מתוך תחושה של עליונות על מי שחלש יותר - כביכול בכדי לחזקו - אבל תוך כדי הבהרה שחדל זה יוענק רק כל עוד ישאר מקבל החדל חלש יותר... הרי למי שאנו לא מעוניינים להשאירו חלש, לא נעניק חסד - נעניק לו זכויות. המודל החברתי יוצא כנגד החדל כשיטה. הוא אינו פוסל מקרים מקומיים של חסד בשני תנאים: ראשית יש להבהיר כי החדל ניתן כמנגנון חירום להישרדות - לא כשיטה עקבית ולא בכדי לשמר את מצב הצורך בחדל. שנית, בכדי לנטרל את הצורך בחדל, יש לפעול להענקת זכויות. ברגע שהצורך יתפס כזכות מוסרית לא יהיה יותר מקום וצורך בחדל. חברי תנועת הנכים טוענים את הטענה הפשוטה: צרכינו המיוחדים זקוקים למענה מיוחד בזכות מוסרית ולא בחדל!

כמו כל תנועה לשינוי חברתי, גם אנשי הגישה החברתית נאבקים למען הגדרה עצמית ולמען שוויון זכויות. כמו במקרה של שינויים חברתיים אחרים, גם השינוי החברתי הנוגע לנכים כולל שינויי תפיסות ועמדות, שינויים בערכים ובנורמות ושינויים טרמינולוגיים וכל אלה ברבדים שונים ומגוונים של האוכלוסיה. אולם בכדי לבטא את מצבם של נכים, המחייב שינוי מהותי, המשפט הרווח ביותר בקרב אנשי המודל החברתי הוא:

Nothing About Us - Without Us

כל הקשור בנו - יוחלט איתנו

מאמר זה מתפרסם תחת רישיון ייחוס-שימוש לא מסחרי-שיתוף זהה 2.5 ישראל <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/il>

© דצמבר 2008 רונן גיל, מנכ"ל, אס"י - קהילת אנשי הספקטרום האוטיסטי בישראל. חלק מהזכויות שמורות

גירסא מקוונת של מאמר זה ניתן למצוא ב: <http://www.acisrael.org/thinkdiff.pdf>

האם ניתן להחיל את המודל החברתי לנכות על אוטיזם?

המודל החברתי לנכויות החל ע"י זעקתם של נכים פיזיים כנגד ההשפלה והדיכוי אשר נבע במשך שנים רבות מתוך המודל הרפואי-ביולוגי. אחת הטענות הראשונות שנשמעו בקרב המצדדים בראשוני הגישה החברתית היתה "הגוף שלהם אמנם אינו פועל כהלכה אבל בראשם הם בסדר" ... אבל מה קורה אם מי שמקור נכותו בנכות קוגניטיבית? האם אנחנו יכולים / צריכים לקבל טענות אלה גם על מי שכבר הוכח בעבר כי אינו יכול לקבל על עצמו שיקול דעת תקין?

בחינה מדוקדקת של ההנחות הפילוסופיות המונחות בבסיסו של המודל החברתי תגלה כי שאלה זו כבר נענתה שם. הרי המודל החברתי לנכויות שולל מכל וכל את השיפוט הערכי הקובע מה תקין ומה לא. הרי אם נוכל להסתכל מבחוץ, ללא כל ההנחות המוקדמות, התרבותיות והסטיגמטיות על בני אדם שונים, הרי שכל נכות, גם ממקור שאינו ניכר לעין, נובעת מפער בין האופן בו מוסדרת הסביבה ובין מאפייניו האישיים של הנכה. לפחות ברמה הפילוסופית תיאורתית, הדבר נכון לגבי כל נכה - ללא קשר למקור נכותו ומכאן שהוא נכון גם לגבי נכויות קוגניטיביות. זאת ועוד. נסיון העשורים האחרונים מלמד אותנו שתי עובדות חדשות:

- בתוך הקהילה האוטיסטית, יכולים אנשי הספקטרום האוטיסטי לתקשר. כאשר הסביבה יותר מתאימה לטבעו של הנכה - נכותו מופחתת. כאן המקום לתת דוגמה שכבר נידונה בתוך הקהילה האוטיסטית כמה וכמה פעמים: אדם שאינו יודע כי קיימת שפה כשפת הסימנים ויראה שני חרשים מדברים בשפת הסימנים, לא ידע כי מדובר בתקשורת. נסיונה של הקהילה האוטיסטית מאוד דומה לזה. בתוך הקהילה האוטיסטית - בסביבה הטבעית יותר לאדם הנמצא בספקטרום האוטיסטי, מתקיימות צורות תקשורת, אשר מי שאינו מורגל בהן והן אינן טבעיות עבורו, לא ידע כי הן מתקיימות כלל.
- במקומות בהם נעשה מאמץ להחיל את הגישה החברתית על נכויות קוגניטיביות - הדבר מניב פירות. מדינות בהן ננקטים צעדים מעשיים בכיוון של המודל החברתי לנכויות קוגניטיביות מדווחות על יתר השתתפות של נכים מתחומים אלה במארג החברתי - וככל שהצעדים יותר מהותיים, כך גם התוצאות... יתרה מכל זאת, הרי בחינה מדוקדקת של כל אופן ההתייחסות של החברה הסובבת אותנו אל נכויות קוגניטיביות, מצביעה בראש ובראשונה על תפיסה מאוד מקבילה לגישה הרפואית-ביולוגית לנכות. זוהי התייחסות שיפוטית, ערכית המקבלת אידאל יחסי כאילו היה מוחלט ויחיד. התייחסות זו באה לידי ביטוי בכל מישורי החיים משחר הילדות ועד זיקנה - החריג נתפס קודם כל כנחות וכאחד שיש לשאוף לקרבו, עד כמה שניתן אל הנורמה... לצורך הדגמת שיפוטיות זו כבר מן הראשית, ניקח את ההגדרה המובאת בראשית מאמר זה וננסה לבחון היכן היא עלולה להיות שיפוטית ערכית, ומה יקרה אם ננסה לנטרל שיפוטיות ערכית זו.

הגדרה אלטרנטיבית לספקטרום האוטיסטי

נתחיל בצמד ליקויים / הפרעות. הרי ברור לחלוטין כי ישנה כאן שיפוטיות הקובעת כבר מן ההתחלה כי אוטיזם הינו סטיה מן הנורמה - קלקול שיש לתקנו. נטרול שיפוט ערכי זה יכול להתבצע אם נבין ונקבל כי אדם הנמצא בספקטרום האוטיסטי הינו בראש ובראשונה אדם וכי אוטיזם אינו מחלה / קלקול שיש לרפאו / לתקנו כי אם שונות לגיטימית.

מכאן נמשיך אל המקור של הנכות. לפי ההגדרה המקובלת המקור הינו פסיכופתולוגיה התנהגותית. זהו שיפוט ערכי ביותר של המקור. יתרה מכך - זהו ביטוי של הנכות ולא מקור שלה. המקור האמיתי של אוטיזם אינו ברור דיו גם היום לחוקרים. ישנן דעות חלוקות, שאין מאמר זה בא להיכנס אליהן, לגבי ההשפעות של גורמים שונים ומגוונים לאוטיזם. אולם על שני דברים ישנה הסכמה רחבה ביותר:

- לאוטיזם ישנם מקורות גנטיים. מה הם אותם המקורות, עוד לא לגמרי ברור. אולם ברור לחוקרים כי ישנם מקורות כאלה. אלא שעובדה זו, אין טעם להכניסה לתוך הגדרה שאינה שיפוטית. היא אינה תורמת דבר להבנת שונותו של האדם עצמו.
- המקור האובייקטיבי ביותר, שאין עליו עוררין לאוטיזם הינו מקור נוירולוגי. גם מקור זה אינו ברור לחלוטין עד היום. לא נמצאה כל הבחנה מוסדרת של שונות במערכת העצבים שתהיה דומה אצל כלל אנשי הספקטרום האוטיסטי, אולם ברור היום כי אוטיזם הינה שונות ממקור נוירולוגי (במבנה המוח ומערכת העצבים).

אל הביטויים ההתנהגותיים נחזור מיד, בהמשך ההגדרה. מקומם אינו במקורה של הנכות.

כעת נגיע אל חלק ההגדרה העוסק בביטויי המרכזי בקושי / אי יכולת להבין ולהשתמש באלמנטים מסוימים של תקשורת מילולית / לא מילולית. השיפוטיות גם בחלק זה של ההגדרה, מתבטאת בעיקר בנקודת המבט החיצונית. אולם יותר מכך, צמצום הביטוי המוצא את עצמו בהגדרת אוטיזם הינו חטא גמור, גם לממצאיהם של חוקרים מן הגישה הרפואית-ביולוגית אשר חקרו וחוקרים אוטיזם. מן הממצאים של אלו, אך הרבה יותר, מתוך הדיונים רבים המתנהלים בתוך הקהילה האוטיסטית ניתן בהחלט ללמוד כי בעבור אנשי הספקטרום האוטיסטי, השוניות שלהם מוצאות את ביטוייהן בכל תחומי החיים של החווה אותן, החל מתפיסה סנסורית פיזית שונה, דרך הבנה ושימוש שונים באלמנטים מסוימים של תקשורת מילולית / לא מילולית ועד שונות בהתנהגות ובהתנהלות החברתית. הרי בכך שונה הספקטרום האוטיסטי מכל תופעה שאינה חלק מאותו הספקטרום. כל אחד מן המאפיינים האוטיסטיים המשמשים ו/או היכולים לשמש לצורך הבחנה ואבחנה של אדם בספקטרום האוטיסטי בנפרד, נמצאת גם במצבים שאינם חלק מן הספקטרום האוטיסטי. מה שהופך את אותם המאפיינים לאוטיזם הוא עצם החיבור (המאוד אינדיבידואלי) של כלל אותם המאפיינים והשפעתו של חיבור זה על כל היבטי חייו של האדם. אם ניקח את כל החלקים של ההגדרה בהם דנו כאן, הרי שבכדי להתבסס על ההגדרה הרווחת לספקטרום האוטיסטי ולנטרל ממנה את אותם הגורמים השיפוטיים ערכית, נוכל להתחיל לבדוק כיצד אנו יכולים להחיל את המודל החברתי לנכויות על אוטיזם. הצעד הראשון בהחלה זו צריך להיות הגדרת כגון זו:

הספקטרום האוטיסטי הינו טווח רחב של שונות לגיטימיות ממקור נוירולוגי (במבנה המוח ומערכת העצבים) אשר ביטוייהן בכל תחומי החיים של החווה אותן, החל מתפיסה סנסורית פיזית שונה, דרך הבנה ושימוש שונים באלמנטים מסוימים של תקשורת מילולית / לא מילולית ועד שונות בהתנהגות ובהתנהלות החברתית. זוהי אינה הגדרה מוסכמת כלשהי, אך היא יכולה לשמש בסיס להגדרה של אוטיזם לפי מודל חברתי. היות והיא מבוססת במקורה על הגדרה אשר באה מן הגישה הרפואית-ביולוגית, וכל מה שנעשה בה הוא הוצאת אלמנטים שיפוטיים שליליים, הגדרה זו איננה יכולה לשמש אדם אשר ינסה להגדיר אוטיזם הגדרה פנימית מלכתחילה. אולם שינויים קלים ביותר מן ההגדרה הזאת יכולים להוות בסיס להגדרה משותפת אשר תוכל לשמש הן את אנשי הספקטרום האוטיסטי בעצמם (בלי לגרום להם להיות נחותים ובלי לעוות את הרגשתם כלפי עצמם) וגם את כל אנשי המקצוע וגורמים אחרים אשר באים במגע עם אנשי הספקטרום האוטיסטי. הגדרה מקובלת כזאת יכולה להיות כדוגמת ההגדרה הבאה:

הספקטרום האוטיסטי הינו טווח רחב של שונות לגיטימיות ממקור נוירולוגי (במבנה המוח ומערכת העצבים) אשר ביטוייהן בכל תחומי החיים של החווה אותן, החל מתפיסה סנסורית פיזית שונה, דרך שונות בתהליכי העיבוד וההבעה בתחום הקוגניטיבי, בתחום הרגשי ובתחום הבינאישי ועד שונות בהתנהגות ובהתנהלות התקשורתית-חברתית ובביטויי התרבותי.

השלכות על מוסד החינוך

יישום המודל החברתי לנכונות על אוטיזם ושונות נירולוגיות אחרות, כרוך במאמץ רב וברתימת כל המערכות הנוגעות לחייו של האדם האוטיסט ליישום זה. לפחות בשלב הילדות (אם כי לא רק בשלב זה) מוסד החינוך על כל סוכניו הוא מוסד קריטי ביותר ביישום גישה מקבלת יותר אשר יכולה לתרום בטווח הרחוק הן לאוטיסט עצמו והן לכל סביבתו. מלאכה זאת אינה פשוטה כלל וכלל לאיש ובוודאי שאינה פשוטה למי שהוכשרו ועבדו במשך שנים רבות לפי תפיסות שונות במהותן מתפיסה זו, אולם מלאכה זו הינה מלאכת קודש בשינוי מצבם של אנשי הספקטרום האוטיסטי כולם - הן אלה שהיום אין בעבורם אלטרנטיבה אחרת זולת חיים במקום סגור, מבודד וכזה אשר אינו מאפשר להם לנהל את חייהם, והן אלה אשר צריכים להמשיך להיתלות על חוט השערה בכדי לשרוד היות ועבורם אין כלל מנגנונים שייתמכו בשונותם.

כאן המקום לפסול מכל וכל את טענתם של רבים כי "אוטיסטים בתפקוד נמוך צריך קודם כל ללמד לדבר בכדי שיוכלו לתקשר - ולצורך כך לעיתים צריך להשתמש גם בשיטות שלא יהיו מקובלות לשימוש על אנשים אחרים" וטענות דומות. ההנחה הבסיסית ממנה יוצא המודל החברתי לאוטיזם הינה כי אין "אדם חסר". תקשורת, אינה מחייבת בכל מחיר דיבור. ניתן לתקשר, ואפילו באופן יעיל, גם בלי לדבר. אבל הרבה יותר מכך - העובדה שאדם אינו יכול לדבר אינה אומרת שאין לו מה להגיד! קריא - שיטות אשר לא היינו מסכימים שיפעלו עלינו, אל לנו להפעיל על אחרים - ולא משנה עד כמה אנחנו תופסים את האחר כנחות מאיתנו... בכדי שאדם המתקשה לתקשר באמצעים קונבנציונליים ייתקשר, יש בראש ובראשונה לעודדו לתקשר באופן הטבעי לו ולא באופן הטבעי למי שרוצה לתקשר איתו.

כנדי ליישם את המודל החברתי לאוטיזם, ראשית עלינו להניח בצד את כל הנחותינו המוקדמות בדבר תקשורת ותפיסה. אנשי הספקטרום האוטיסטי, בכל רמות התפקוד, תופסים את העולם, הן במישור הסנסורי והן במישור ההכרתי, באופן שונה ממי שאינו נמצא בספקטרום האוטיסטי. המערכת החיצונית הראשונה המושפעת מכך היא מערכת התקשורת. אנשי הספקטרום האוטיסטי יוצרים תקשורת ממנעים אחרים ובדרכים אחרות. ועל כן ההשלכות הראשונות של המודל החברתי לאוטיזם על מוסד החינוך תהינה:

● זניחת ההנחות המוקדמות בנוגע לתקשורת.

● **הבנה כי על הילד להתפתח באופן מיטבי במסלול ההתפתחות שלו - ולא במסלול ההתפתחות הנורמטיבי.** השונות בתוך הספקטרום האוטיסטי היא עצומה. אין הדבר אמור רק לגבי הטווח הרחב של שונותיות כי אם בעובדה שבפועל יכולים להיות (ואנו יודעים שיש) אנשים בתוך הספקטרום האוטיסטי, בעלי צרכים הפוכים. דוגמא טובה לכך היא הצורך באור. ישנם אנשים בספקטרום האוטיסטי אשר אור חזק מידי גורם להם לחוסר יכולת לתפקד. לעומתם ישנם אחרים אשר ללא תאורה מספקת לא יוכלו כלל לתפקד. אי לכך, ההשלכה הבאה תהינה:

● **יש להתייחס אל מאפייניו האישיים של הילד ולא ל"כותרת" האבחונית שניתנה לו (ובוודאי שלא לתסמונת ספציפית בתוך הספקטרום האוטיסטי).**

התחום הסנסורי הינו תחום נרחב ביותר בו קיימת שונות רבה, הן בין א"סים לנ"טים והן בין א"סים לא"סים אחרים. ככלל, לכל א"ס ישנם גירויים המפריעים לתפקודו וישנם גירויים הנחוצים לתפקוד זה. איתור גירויים אלו הינו קריטי להמשך מתן האפשרות לקלוט מידע. נושא קשור נוסף החשוב גם הוא לאפשרות זו הינו ערוצי המידע וקיבולת המידע. אחת השונות המרכזיות בין רוב הא"סים לרוב הנ"טים הוא עניין מספר ערוצי הקליטה הבו-זמניים. בעוד שמרבית הנ"טים קולטים יותר טוב מידע המגיע ממספר ערוצים בו-זמנית (כמו למשל לראות ולשמוע אותו מידע יחדיו), על רוב הא"סים תהיה השפעה שלילית לצורה כזאת של קליטה. יתר על כן, לכל אדם ישנו ערוץ קליטה מוביל. לגבי א"סים ערוץ זה הינו קריטי היות ולעתים זהו הערוץ היחיד בו יקלוט הא"ס מידע ובמקרים אחרים זהו הערוץ בו ייקלט המידע באופן האופטימאלי. ההשלכות הבאות תהינה:

● **יש להיות רגישים להצפות מידע, להימנע מעודף גירויים ולהתייחס לאופן בו קולט הילד מידע.**

● **יש לאתר את ולהתייחס אל התפיסה הסנסורית השונה של הילד. למנוע גירויים מפריעים ולספק גירויים נחוצים.**

לפי מידת ההצלחה שלנו עד לנקודה זו, נוכל לפתח יחד עם התלמיד הא"ס פרוטוקול תקשורת הדדי. כזה שיהיה טבעי ומובן לשני הצדדים ושני הצדדים יוכלו להפיק ממנו תועלת. איתור סגנון התקשורת הטבעי לילד הא"ס הינו אחת המשימות הסבוכות ביותר אך הקריטיות ביותר להמשך הדרך. פרוטוקול התקשורת ההדי בין התלמיד הא"ס לאחרים חייב להתייחס לשני הצדדים. הוא לא יכול להיות חד צדדי לכיוון מסויים שכן אז הוא לא יהיה באמת הדדי. על כן יש להתשמש במה שטבעי לתלמיד הא"ס מצד אחד ומובן ומוסכם ע"י מי שמתקשר איתו מן הצד השני.

מאמר זה מתפרסם תחת רישיון ייחוס-שימוש לא מסחרי-שיתוף זהה 2.5 ישראל <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/il>

© דצמבר 2008 רונן גיל, מנכ"ל, א"ס - קהילת אנשי הספקטרום האוטיסטי בישראל. חלק מהזכויות שמורות

גירסא מקוונת של מאמר זה ניתן למצוא ב: <http://www.acisrael.org/thinkdiff.pdf>

היות ונ"טים נוהגים לתקשר ביניהם באופנים שאינם מובנים לא"סים, יש ללמד את התלמיד הא"ס אודות אופני תקשורת אלו, אך הוראה זו צריכה להיות כדרך שמלמדים שפה זרה ולא על מנת שהתלמיד הא"ס יסגל לעצמו אופני תקשורת זרים. ההשלכות הבאות תהינה:

- יש לאתר ולהתייחס לסגנון התקשורת הטבעי לילד ולא לכפות עליו כישורי תקשורת הזרים לו.
- הוראה בדבר אופני תקשורת נ"טיים - כהוראת שפה זרה.

אל צרכיו של תלמיד א"ס יש להתייחס כאל צרכים ולא כאל רצונות ביזאריים או התנהגויות שיש להכחידן. צורך הוא דבר מהותי שיש למלאו, כל עוד אינו פוגע, בכדי לספק תנאים מאפשרים. במידה ומילוי צורך מסוים פוגע, יש לאתר דרך אלטרנטיבית לספקו בלי לפגוע ולא לנסות למנוע את קיום הצורך. הדבר נכון לגבי כל צורך שהוא, גם אם הוא נראה הכי שלילי כמו נפנוף בידים, התבודדות או כל צורך אחר. ההשלכות הבאות הן:

- צרכיו של הילד (כגון הצורך להיות לפרקים לבד) הינם צרכים ולא "סטיות" מהנורמה.
- יש לתת מענה לצרכיו של הילד ולא להכחיד את הצורך ו/או להחליפו בצורך אחר.

אחד הצרכים הבולטים ביותר של א"סים הוא הצורך בתיווך. היות ואוטיזם טומן בחובו שונות במנגנונים של הבנה, כל א"ס נדרש לתיווך כלשהו באינטראקציות מסויימות. מידת הצורך הספציפי משתנה כמו גם תחומי האינטראקציה המחייבים תיווך, אולם הצורך בתיווך הוא צורך מהותי עבור כל א"ס. אין זה אומר שיש לנתק בין התלמיד הא"ס לחברת הילדים, אלא שיש צורך במענה תמידי ורצוף שיוכל לספק את אותו התיווך. ההשלכה הבאה תהינה:

- אין להפריד את הילד מחברת ילדים אחרים - אך יש לתת מענה תמידי ורצוף לצורך בתיווך.

אחת החוויות הקשות ביותר של א"סים שלא אובחנו בילדותם (כולל גם כותבו של מאמר זה) ועברו במערכת החינוך הרגילה, היא חווית הבידוד החברתי. לעבור מסלול של חינוך בכל המערכת בלי להכיר ולו אדם אחד איתו אתה יכול להזדהות, בלי שיהיה לך אף אחד בסביבה המבין את שפתך, זו חוויה נוראה ביותר. בכדי למנוע את תחושת הבידוד החברתי, על התלמיד הא"ס להיות בחברת תלמידים דומים לו. אין זה מחייב כי הוא יבלה את כל זמנו איתם ואין זה אף מחייב המציאות שהוא ייתקשר איתם כלל, אולם עצם קיומה של קבוצה כזאת כקבוצת התייחסות יכול לתרום הרבה מאוד לתפקודו של התלמיד הא"ס. תחום מאוד קשור לכך הוא מודל ההתייחסות. בכל תהליך של חינוך, קיומו של מודל אשר התלמיד יכול לשאוף אליו, תורם באופן משמעותי. עבור תלמידים נ"טים מודל כזה בד"כ זמין כל העת. לא כך הוא עבור תלמיד א"ס שלעתים אינו מכיר ולו א"ס בוגר אחד. הסתכלות על מודל נ"טי יכולה לתרום באופן מצומצם הרבה יותר היות וישנו פער יותר גדול בין הילדות שעבר אותו מודל ובין מצבו של התלמיד הא"ס. על כן, ההשלכות הבאות הן:

- יש לשאוף לקיומה של קבוצת שווים אשר תמנע את בידודו החברתי של הילד.

- יש לנסות לאתר בקרבת הילד (או לקרב אליו) אדם בוגר אשר עבר מסלול התפתחות דומה לזה שהילד עובר בכדי שיהווה עבור הילד מודל להתייחסות.

כפי שכבר נטען קודם במאמר זה, יישום המודל החברתי אינו שולל את תפקידם של אנשי מקצוע פרא-רפואיים. נהפוך הוא. ביישום המודל החברתי לאוטיזם ישנו תפקיד מאוד חשוב, הן בתיווך והן בהסרת החסמים, לאותם מקצועות הקיימים כבר במערכת כמקצועות טיפוליים / תומכים. תפקידם צריך להיות מוגדר באופן שונה מהנהוג - הוא לא צריך להיות לסייע לצוות החינוכי לאתר מקומות בהם ניתן לשנות את מסלול ההתפתחות של הילד, כי אם להתרכז באיתור השונות הספציפית של הילד בכדי לשפר את יכולות התיווך ואת הסרת החסמים. תפקיד נוסף שיכול לתמוך בצורה רבה בצוות הוא תפקיד של יועץ אשר מגיע מרקע דומה (ומודע) לרקע של הילד. קיומו של ערוץ ייעוצי פתוח עבור הצוות החינוכי בדמותו של א"ס בוגר, יכולה להעניק לצוות זוויות שונות להתמודדות עם סוגיות רבות ובכך לעזור לצוות להתייחס באופן יותר הולם אל התלמיד הא"ס. בנקודה זו, יש להדגיש את החשיבות לכך שאותו גורם הנותן יעוץ יהיה מודע לקיומו של השוני הרב בין א"סים שונים ובאופן המיטבי, על היעוץ להינתן, לא ע"י א"ס בוגר אחד כי אם ע"י קהילה אוטיסטית. שתי ההשלכות הבאות הן:

- מקומם של מקצועות תומכים (עבודה סוציאלית, ריפוי בעיסוק, קלינאות תקשורת וכד') במסגרת החינוכית - לסייע באיתור צרכיו וסגנונו השונה של הילד, בכדי להסיר את החסמים הניצבים בפני הילד - ולא בכדי לשנות צרכים וסגנונות אלו.

- יש לשאוף לקיום ערוץ ייעוצי שמגיע מרקע התפתחותי (מודע) דומה לזה של הילד, שיוכל להעניק לצוות זוויות מבט נוספות.

אחד הערכים המרכזיים של המודל החברתי הוא חופש הבחירה. בכדי ליישם מודל זה באוטיזם אנו צריכים בראש ובראשונה להכיר ביכולתו ובזכותו של האוטיסט לבחור. אחת הטענות החוזרות ונשנות כנגד יישום המודל החברתי לאוטיזם היא הטענה כי אוטיסטים ברמות תפקוד מסויימות אינם יכולים להפעיל שיקול דעת מספיק בשביל לבחור. והדבר נכון גם לגבי נכויות קוגניטיביות אחרות. המודל החברתי יסביר בצורה המאוד פשוטה (שכבר הוכחה גם

בקרב הקהילה האוטיסטית וגם בקרב קהילות אחרות של נכים מן התחום הקוגניטיבי) כי אם הדבר באמת ובתמים נכון, הרי שהוא נובע בראש ובראשונה מחוסר התאמה ניכר בין מאפייני הסביבה ובין מאפייניו של האדם. אדם, כל אדם, אשר סביבתו מותאמת למאפייניו - יכול לבחור! אפילו אם הוא יכול לבחור רק דברים מעטים - הוא עדיין יכול לבחור. ועל כן, אם אדם אינו יכול לבחור דבר הרי שעלינו לשפר את התאמת סביבתו למאפייניו ולדאוג כי האלטרנטיבות העומדות לבחירה מובהרות באופן אובייקטיבי ובאופן שיהיה נהיר לאדם אשר צריך לבחור ביניהן. הנושא של חופש הבחירה קשור מאוד הן לאחריות והן לגבולות. שני תחומים אלה צריכים להילמד על ידי התלמיד הא"ס באופן מוסדר. ניתן להיעזר בכל ההשלכות אותן מנינו עד עתה, בכדי להשיג אפשרות יותר טובה להקניית הסמכות, האחריות והגבולות. אולם חשוב להבהיר את שתי ההשלכות הבאות:

● **יש לעודד את חופש הבחירה (תוך הבהרת האלטרנטיבות באופן שיהיה נהיר לילד) של הילד ואת תחושת אחריותו.**

● **יש להקנות לילד ערכים וגבולות - לא לשאוף לקרבו אל אופן ההתנהלות הנורמטיבי.**

אחד מתחומי החוזק של אנשי הספקטרום האוטיסטי הוא ניתוח דפוסים ומערכות. עובדה זו קשורה קשר הדוק בנושא העקביות. היכולת הזאת לאתר ולנתח דפוסים ומערכות נובעת מחשיבה ועיבוד עקביים. בחינוכו של ילד א"ס ישנה חשיבות קריטית לעקביות היות והתנהלות לא עקבית תבלבל את התלמיד הא"ס ותקטין את יכולתו לתפוס ולהבין.

מאפיין אוטיסטי נוסף הינו מה שמוגדר כתחומי עניין צרים. בשונה מן הגישה הרפואית-ביולוגית אשר טוענת כי יש לשאוף להרחבת אופקיו של התלמיד ועל כן יש לנתקו מתחום העניין שלו אשר נתפס כצר ומוזר, טוען המודל החברתי לאוטיזם: תחום העניין של הא"ס הוא המנוף העיקרי להתעניינותו. אם נדע להשתמש בתחום העניין של הא"ס בתור ציר ולבנות סביבות מעגלים של ידע, נוכל לתרום הרבה יותר להרחבת אופקיו של התלמיד הא"ס מבכל אופן אחר. ועל כן, שתי ההשלכות האחרונות הן:

● **יש להיות עקבי בדרך ולהשתדל להימנע מחריגות אשר יבלבלו את הילד ויקטינו את יכולתו להבין.**

● **יש לרתום את תחומי העניין של הילד בכדי לאפשר לו להתפתח מיטבית במסלול ההתפתחות הטבעי לו, ולא לנסות להסיטו מתחומי העניין שלו.**

כעת עולה השאלה: מהי, בסופו של דבר, המטרה. ובכן, מטרתה של הגישה הרפואית-ביולוגית עבור ילד א"ס היא בשורה התחתונה, לקרבו ככל שניתן, אל האדם בעל התפקוד הנורמטיבי. המודל החברתי פוסל מכל וכל מטרה שכזאת. ויותר מזה, בכדי להגיע למירב התועלת שניתן להפיק מאדם הנמצא בספקטרום האוטיסטי, אל לנו להסיטו ממה שטבעי עבורו. אם נוכל להגיע להתפתחותו המיטבית במסלול הטבעי עבורו, אזי יצאו כולם נשכרים. הא"ס עצמו, סביבתו הקרובה, סביבתו הרחוקה והחברה כולה.

מתוך המטרה שהובאה כאן, של הגישה הרפואית-ביולוגית, משתמע פער בין המטרה של מערכת החינוך עבור אדם שאינו נכה למטרתה של אותה מערכת עבור אדם נכה. המודל החברתי לנכות שולל זאת וקובע כי מטרת המערכות צריכה להיות שווה. אז מהי בעצם מטרתו של מוסד החינוך? ממש כמו שעבור תלמיד מן האוכלוסיה הכללית מטרת מוסד החינוך היא להכשירו להיות אדם בוגר, כך גם עבור תלמיד א"ס המטרה צריכה להיות להכשירו לקראת היותו

אדם אוטיסט בוגר

סיכום

אפשר לחשוב אחרת על אוטיזם! כמו במקרים של נכויות אחרות, וכמו שקורה כעת במדינות אחרות בעולם, החלת המודל החברתי לנכויות ומוגבלויות על אוטיזם, מאפשרת הסתכלות שונה על אוטיזם. נסיונה של הקהילה האוטיסטית העולמית מלמד אותנו כי אוטיסטים, בכל רמות התפקוד, מסוגלים לתקשר ביניהם, באופן שאינו מובן, ובוודאי אינו נראה כתקשורת, בעיני אדם זר שאינו מקבל את האפשרות כי תקשורת כזאת אפשרית. אולם זה אפשרי רק במידה ונאפשר את החיים העצמאיים, את הניהול העצמי ורק אם נוכל, באמת ובתמים, לקבל את עובדת היותו של האוטיזם שונות לגיטימית ולא הפרעה או ליקויי שיש לתקנו. אם נדע כולנו, לקבל האחד את השני בלי דעות מוקדמות, בלי שיפוט ערכי ובלי חשיבה סטריאוטיפית וסטיגמטית נוכל להביא לשיתוף פעולה אמיתי ופורה אשר יוכל לקדם את כולנו יחדיו. אם נניח בצד את כל מה שהינחנו על אוטיזם עד היום ונקבל את האוטיזם כאחת מן השונות הלגיטימיות בין בני האדם, ייתכן כי נצליח יחד להביא ליותר הגשמה עצמית של אנשי הספקטרום האוטיסטי. אם במקום לנסות לשלב את האוטיסט בחברה (קריא: לשונותו כך שיוכל להגיע למירב הנורמליות לה הוא מסוגל), נדע לקבל את האוטיסט כפי שהוא ולקדם אותו במסלול הטבעי לו במקום להסיטו ממסלול זה אל המסלול הנורמטיבי, או אז, מלמד אותנו הנסיון בתחומים אחרים ובמקומות אחרים, נוכל לקדם את אנשי הספקטרום האוטיסטי באופן המיטבי ביותר - לטובתם שלהם, לטובת סביבתם הקרובה ולטובת החברה כולה. למוסד החינוך ישנו תפקיד מכריע בשינוי היחס אל אוטיזם בחברה כולה. מערכת החינוך יכולה להיות החלוץ ההולך לפני המחנה ומלמד את כלל החברה כי אפשר לשנות את היחס ובכך לקבל תוצאות טובות יותר בשביל כולם. אך לשם כך, מערכת החינוך צריכה לבחור להיות חלוץ זה וראשית, על מערכת החינוך לעבור את תהליך השינוי בעצמה. מוסד החינוך אמון על הכשרתו של האדם לקראת החיים בחברה האנושית. בכדי להגיע למצב בו תהיה הכשרה זו מיטבית עבור תלמידים המגיעים אל מוסד החינוך עם רקע של נכות קוגניטיבית, על מערכת החינוך לשנות, בראש ובראשונה, את יחסה היא אל תלמידים אלה. זוהי מלאכה קשה אשר מלווה גם בכשלונות מסויימים בדרך, אך זוהי מלאכה אפשרית הנושאת בצידה פירות חיוביים ביותר לכלל הצדדים. כאשר יקרה כדבר הזה, תוכל מערכת החינוך להרים את הנס ולהראות לכלל החברה כי ניתן לחשוב אחרת על אוטיזם.

מאמר זה מתפרסם תחת רישיון ייחוס-שימוש לא מסחרי-שיתוף זהה 2.5 ישראל <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/il>

© דצמבר 2008 רונן גיל, מנכ"ל, אס"י - קהילת אנשי הספקטרום האוטיסטי בישראל. חלק מהזכויות שמורות

גירסא מקוונת של מאמר זה ניתן למצוא ב: <http://www.acisrael.org/thinkdiff.pdf>.

נספח א': קישורים

http://www.acisrael.org	אס"י קהילת אנשי הספקטרום האוטיסטי בישראל
http://www.acisrael.org/forums	מערכת הפורומים באתר אס"י
http://www.solashelly.org	האתר של סולה שלי
http://www.tapuz.co.il/blog/userBlog.asp?FolderName=solashelly	אי שם על הקשת - הבלוג של סולה שלי
http://www.tapuz.co.il/blog/userBlog.asp?FolderName=autisticcultureinISR	תרבות אוטיסטית בישראל - הבלוג של חן גרשוני
http://ronen.acisrael.org	מרק אספרגוס ללא מתכון - הבלוג של רונן גיל
http://turningpoint.selfip.org	רשת נקודות מפנה
http://www.cil4u.org	המרכז לחיים עצמאיים בירושלים ע"ש לארי ולאונור זוסמן מיסודה של עמותת נכים עכשיו (ע"ר)
http://www.cil4u.org/disability.asp	Disability Studies במרכז לחיים עצמאיים בירושלים
http://sitemaker.umich.edu/orit_kamir/home	אורית קמיר - רשימת פרסומים
ANI - Autism Network International	http://www.ani.ac
Aspies For Freedom	http://www.aspiesforfreedom.com
Wrong Planet	http://www.wrongplanet.net
Autistic Self-Advocacy Network	http://www.autisticadvocacy.org
autistics.org: The REAL Voice of Autism	http://autistics.org
Jim Sinclair's Web Site	http://web.syr.edu/~jisincla
think differently about autism	http://www.think-differently.org.uk
Dr Tom Shakespeare	http://www.ncl.ac.uk/peals/people/profile/t.w.shakespeare
The Disability Archive UK	http://www.leeds.ac.uk/disability-studies/archiveuk

להשוב אחרת על אוטיזם

מבט מבפנים

על יחס החברה ומערכת החינוך לאוטיזם בישראל בעשור הראשון למאה ה 21

רון גיל, מנכ"ל, אס"י - קהילת אנשי הספקטרום האוטיסטי בישראל
דצמבר 2008

הגדרה

הספקטרום האוטיסטי הינו
טווח רחב של ליקויים /
הפרעות פסיכופתולוגיות
התנהגותיות אשר ביטוייהן
המרכזיים בקושי / אי יכולת
להבין ולהשתמש באלמנטים
מסוימים של תקשורת
מילולית / לא מילולית.

נכות: הגישה הרפואית-ביולוגית

אנשי מקצוע מתחומי הרפואה ותחומים פרא-רפואיים שונים, הגדירו נכות כמצב פתולוגי של היחיד אשר גורם, מעצם טבעו, לקושי / מוגבלות.

אי לכך, על הנכה לקבל על עצמו את אופי הטיפול ה"מוצע" לו ע"י הסגל הרפואי / פרא-רפואי גם אם זה מנוגד לרצונו והשקפתו. במקרים מסויימים ניתן לכפות טיפול זה על הנכה אפילו תוך הפעלת כוח.

נכות: המודל החברתי

כחלק מהגישה הביקורתית במדעי החברה, החלו בשנות ה-70 של המאה העשרים, אנשים נכים בעצמם להגדיר את מוקד "הבעיה" לא באינדיבידואל הנכה עצמו כי אם בחברה.

המודל החברתי מגדיר נכות כמוסד חברתי המבנה את הדרתן של קבוצות מסוימות (המוגדרות על בסיס פתולוגי) והמשמר פער בין האופן בו מוסדרת סביבתם (הפיזית והחברתית-תרבותית) ובין מאפייניהם האישיים.

חברתי	רפואי-ביולוגי	המודל
אנשים נכים בעצמם	רופאים ואנשי מקצוע	מי הגדיר
הבניה חברתית, הגישה הבקורתית	סטיה / הפרעה פתולוגית מהנורמה	נק' המוצא
הסביבה החברתית	הנכה עצמו	מוקד ה"בעיה"
מבוסס על שוויון זכויות וכבוד הדדי	היררכי, מבוסס על בושה והדרת כבוד	מבנה היחסים
הסרת חסמים, עיצוב אוניברסלי, חקיקת זכויות	טיפול רפואי, טיפול כפוי, חוסר	הטיפול הראוי

מאמר זה מתפרסם תחת רישיון ייחוס-שימוש לא מסחרי-שיתוף זהה 2.5 ישראל <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/il>

© דצמבר 2008 רונן גיל, מנכ"ל, אס"י - קהילת אנשי הספקטרום האוטיסטי בישראל. חלק מהזכויות שמורות

גירסא מקוונת של מאמר זה ניתן למצוא ב: <http://www.acisrael.org/thinkdiff.pdf>.

חברתי	רפואי-ביולוגי	המודל
<p>. הנכה הוא המומחה הטוב ביותר לגבי מצבו.</p> <p>. שוויון זכויות.</p> <p>. כבוד הדדי.</p> <p>. הכלה, קבלה והשתתפות במארג החברתי.</p> <p>. מגוון של שונויות לגיטימיות.</p> <p>. חופש הבחירה.</p>	<p>. מי שהוכשר להיות איש מקצוע הוא המומחה מתוקף הכשרתו.</p> <p>. שמירה על מבנה של בוושה והדרת כבוד.</p> <p>. ניתוק והפרדה.</p> <p>. אידאליזציה של הנורמלי.</p> <p>. "הקלה" וריפוי תוך השלמה עם התפתחות מוגבלת.</p>	<p>עקרונות מרכזיים</p>

האם אנחנו יכולים לקבל את
המודל החברתי בכל תחומי
הנכויות הקיימות?

האם ניתן להחיל את המודל
החברתי גם על אוטיזם?

מאמר זה מתפרסם תחת רשיון ייחוס-שימוש לא מסחרי-שיתוף זהה 2.5 ישראל <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/il>

© דצמבר 2008 רונן גיל, מנכ"ל, אס"י - קהילת אנשי הספקטרום האוטיסטי בישראל. חלק מהזכויות שמורות

גירסא מקוונת של מאמר זה ניתן למצוא ב: <http://www.acisrael.org/thinkdiff.pdf>

אוטיזם: הגדרה אלטרנטיבית

הספקטרום האוטיסטי הינו טווח רחב של שונות לגיטימיות ממקור נירולוגי (במבנה המוח ומערכת העצבים) אשר ביטוייהן בכל תחומי החיים של החווה אותן, החל מתפיסה סנסורית פיזית שונה, דרך הבנה ושימוש שונים באלמנטים מסוימים של תקשורת מילולית / לא מילולית ועד שונות בהתנהגות ובהתנהלות החברתית.

השלכות על מוסד החינוך

על הילד להתפתח מיטבית במסלול
ההתפתחות הטבעי לו ואין לנסות
להסיטו אל מסלול ההתפתחות
ה"נורמטיבי".

יש להתייחס אל מאפייניו האישיים של
הילד ולא ל"כותרת" האבחונית שניתנה
לו (ובודאי שלא לתסמונת ספציפית
בתוך הספקטרום האוטיסטי).

יש להיות רגישים להצפות מידע,
להימנע מעודף גירויים ולהתייחס לאופן
בו קולט הילד מידע.

יש לאתר את ולהתייחס אל התפיסה
הסנסורית השונה של הילד. למנוע
גירויים מפריעים ולספק גירויים
נחוצים.

השלכות על מוסד החינוך המשך

יש להניח בצד את כל ההנחות המוקדמות בדבר תקשורת, לאתר ולהתייחס לסגנון התקשורת הטבעי לילד ולא לכפות עליו כישורי תקשורת הזרים לו.

הוראה בדבר אופני תקשורת נ"טיים - כהוראת שפה זרה.

צרכיו של הילד (כגון הצורך להיות לפרקים לבד) הינם צרכים ולא "סטיות" מהנורמה.

יש לתת מענה לצרכיו של הילד ולא להכחיד את הצורך ו/או להחליפו בצורך אחר.

אין להפריד את הילד מחברת ילדים אחרים - אך יש לתת מענה תמידי ורצוף לצורך בתיווך.

השלכות על מוסד החינוך המשך

. יש לשאוף לקיומה של קבוצת שווים אשר תמנע את בידודו החברתי של הילד.

. יש לנסות לאתר בקרבת הילד (או לקרב אליו) אדם בוגר אשר עבר מסלול התפתחות דומה לזה שהילד עובר בכדי שיהווה עבור הילד מודל להתייחסות.

. מקומם של מקצועות תומכים (עבודה סוציאלית, ריפוי בעיסוק, קלינאות תקשורת וכד') במסגרת החינוכית - לסייע באיתור צרכיו וסגנונו השונה של הילד, בכדי להסיר את החסמים הניצבים בפני הילד - ולא בכדי לשנות צרכים וסגנונות אלו.

. יש לשאוף לקיום ערוץ ייעוצי שמגיע מרקע התפתחותי (מודע) דומה לזה של הילד, שיוכל להעניק לצוות זוויות מבט נוספות.

מאמר זה מתפרסם תחת רישיון ייחוס-שימוש לא מסחרי-שיתוף זהה 2.5 ישראל <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/il>

© דצמבר 2008 רונן גיל, מנכ"ל, אסי" - קהילת אנשי הספקטרום האוטיסטי בישראל. חלק מהזכויות שמורות

גירסא מקוונת של מאמר זה ניתן למצוא ב: <http://www.acisrael.org/thinkdiff.pdf>

השלכות על מוסד החינוך המשך

- יש לעודד את חופש הבחירה (תוך הבהרת האלטרנטיבות באופן שיהיה נהיר לילד) של הילד ואת תחושת אחריותו.
- יש להקנות לילד ערכים וגבולות - לא לשאוף לקרבו אל אופן ההתנהלות הנורמטיבי.
- יש להיות עקבי בדרך ולהשתדל להימנע מחריגות אשר יבלבלו את הילד ויקטינו את יכולתו להבין.
- יש לרתום את תחומי העניין של הילד בכדי לאפשר לו להתפתח מיטבית במסלול ההתפתחות הטבעי לו, ולא לנסות להסיטו מתחומי העניין שלו.
- המטרה היא לאפשר למי שהיום הינו ילד אוטיסט להפוך להיות

אדם אוטיסט בוגר

חישבו אחרת על אוטיזם

פרטים ליצירת קשר:

אס"י: קהילת אנשי הספקטרום האוטיסטי בישראל

ACI: the Autistic Community of Israel

קהילה בניהול עצמי של ולמען

אנשי הספקטרום האוטיסטי בישראל

מנכ"ל: רונן גיל CEO: **Ronen Gil**

דוא"ל: **gilronen@gmail.com** E-mail:

טלפון: **+972 (050) 5688043** Tel:

יומן רשת: **http://ronen.acisrael.org** WEBlog:

http://www.acisrael.org

